

paradigmában az eszme, szellem, lélek, küldetéstudat, teljesség-igény, hit, szerelem felett megkérdőjelezhetetlenül ott trónol a ráció. Ez persze az európai kultúra problematikájának durva leegyszerűsítése, de tény, hogy mára az egész világra kiterjeszteni látszik érvényességi körét. Eszközei magához illően kemények: régebben tűzzel-vassal, manapság tankokkal-bankokkal és az erő finomabb formái révén is hatni próbál (reklám, tudati-szellemi invázió, szimbolikus hatalmi eszközök, struktúrák). Ez magától értetődően az európai minta egyetlen és kötelező erejét jelenti, annak minden következményével együtt.

A dologban azonban ellentmondás van. Az európai, illetve észak-atlanti minta először is külső erőforrások nagyfokú bevonására épül (olaj, olcsó munkaerő, nyersanyagok, piacok, tőkeexport, fegyverkereskedelem stb.). Másik lényegi jellemzője a bővített újratermelés, vagyis a növekedés, a profit. Egy nyolcéves gyermek is megérti, hogy ezt a mintát nem lehet az egész világra kiterjeszteni. A növekedésnek határai vannak, mert az anyagi és energiaforrások végesek. Ha sikerülne is bizonyos területen áttörés – például olcsó energiaforrások feltárásával –, az sem jelentene megoldást, mert a beszűkült tudat számára nem kínálna sokkal szélesebb horizontot, esetleg más működési teret. Ellenkezőleg: további lökést adna az egyensúlyból kibillent, igazi emberi igényektől elszakadt fejlődésnek. Ez a végsőkéig kifacsart, elfuserált hardver (eszközvilág) már így sem sokáig tartja magát ezzel az iszonyatos, kemény energiákat mozgató emberi magatartással szemben.

Szóval nem kellett volna úgy elkapkodni ezt az európai mintájú fejlődést. Azok a fránya görögök a rációval meg a kráciával (teo-, ariszto-, demo-, büro-, pluto- és persze a technokráciával) kitérő, kemény alapokat raktak le, amivel hosszú időre biztosították a kenyérkereset veritékes módját. Itt be is lehetne fejezni, mondván, hogy lám, lám, ez a vége, ha felületesen olvassuk a mítoszokat. Tehát olvassuk újra, és egy kicsit jobban figyeljünk oda. Hátha mást is találunk bennük.

Az emberiség története tele van próbálkozásokkal annak a bizonyos paradicsomi szoftvernek az installálása érdekében. Lehet, sőt valószínű, hogy van abban olyan programfejlesztő program (szoftver: szellemi energiaforrás) is, amely a tudat számára rég bezárult, illetve új tereket nyithat meg. Legelőbb persze az embernek kellene egy RESET (eredeti állapot gombnyomásra vissza...) – hogy végre azzal foglalkozzon, amire megalkották: a végtelen menedzselésével. A Teremtő a hitelesnek tartott olvasat szerint a világ gondnokának szánta az embert. Képtelenül tragikus volna, ha kizárólag egy végtelenül szűk, maga választotta ösvény, a racionális-tudományos európai fejlődési modell mentén keresné kiteljesedését. Legalább abban a széles mezőben kellene mozogni, amit eddig az előttünk élők (antik, klasszikus kultúrák, nagy

vallások, szellemi áramlatok, nagy egyéniségek stb.) bejártak. Ezt kutatni, művelni (colere = kultúra...), menedzselni valóban emberhez méltó, isteni teremtő tevékenységet jelent. És hogy kinek van erre energiája? Ehhez nem fizikai, hanem elsősorban szellemi, lelki ("szoft"...) energia kell. Lehet, hogy a programban (a mitológiákban...) benne van egy efféle energiaforrás elérési útja is?

*****

DÖRY ISTVÁN

A JÖVŐ...

A jövőt mint védendőt tulajdonképpen nagyon egyszerűen is el lehetne intézni: Ami létezik jobb, mint ami nem létezik - még ha rossznak tűnik is, létrejött, létezhet, tud létezni. Az egyirányban múló idővel

ragozva az állítást: ami létezik és később is létezni fog, az jobb, mint ami ma létezik, de hamarosan megszűnik, felbomlik, kihal. Ez alól csak a nihilisták vonhatnák ki magukat, ha nem lenne a természetben olyan erős szelekció a nihilizmus ellen. Így

aztán nem is találunk túl sok embert, aki a fenti két tételt tagadná, sőt inkább ösztönösen is irtóznak az olyan dolgoktól, amik voltak, de megbuktak az élet vizsgáján (dinoszauruszok, trogloditák, trilobiták, kvazárok, ebioniták... bár önmagukban szemlélve ezek mind nagyon kedves létezők voltak, csak hogy ma már nincsenek - és fontosabbnak véljük azokat, amik ma helyettük vannak, különösen azokat, amik akkor is voltak, és ma is vannak.)

Ha viszont azt kérdezzük, hogy minek kell léteznie a jövőben, akkor a fejlett öntudatunk rögtön azt súgja, hogy „NEKEM”. Ez is az ösztöneinkkel nagyon jól indokolható, erre az önkonzerválásra épül a virágzó orvostudomány és kozmetikai ipar, sok vallás is állítja az egyén testi vagy lelki megmaradását, újjászületését. Saját megmaradásunk azonban - még ha lehetséges volna is -, ellentmondásba kerülhet mások megmaradásával, vagy más jellegű létezők megmaradásával, és ezért filozófiai gondolkodás útján meg kell próbálnunk meghatározni, hogy minek kell megmaradnia, ha az nem pont az egyén és nem pont én. Vagyis hogy milyen lesz a jövő, milyen legyen a jövő, hogy lehessen?

A tartósság a fogalmi gondolkodásunknak egyébként is az alapja: ha a hegyek nem lennének minden reggel ugyanolyanok, ha a kutyák nem lennének évszázadokon át négylábúak (csak a farkukat, fülüket csonkítják meg az emberek a múló hóbertoknak megfelelően), ha a

dolgok nem lennének elég tartósak, akkor nem tudnánk róluk fogalmakat alkotni és valószínűleg gondolkodni sem. A tartósságnak azonban többféle formáját ismerhetjük, tapasztalhatjuk: pl. az élőkét és az élettelenekét. Az élettelen dolgok anyagukban, szerkezetükben állnak ellen az idő múlásának és a fokozódó entrópiának (pl. protonok, csillagok, bolygók, hegyek, folyóvölgyek). Nem változatlanok, lehet hogy nem is múlhatatlanok, anyaguk részben még cserélődhet is, de évmilliókat, évmilliárdokat ívelnek át a tartósságukkal. A másik tartóssági forma, mely bonyolultsága miatt - úgy tudjuk - csak később kezdődött, de nagyon is bevált: a fűszálak tartóssága. Az élők változékony ismétlődésre, reprodukcióra és szelekcióra alapuló tartóssága. Illyés Gyula: Ditirambus a nőkhöz c. verse jól érzékelteti, hogy ez a fajta tartósság, túlélés még maradandóbb is lehet, mint a kövek és fémek merev statikája. „Miért nő a fű, hogyha majd elszárad, s miért szárad el, hogyha újra nő?” - kérdezi Babits Esti kérdésében, amire válaszolni ugyan nem tudok, de megállapítom, hogy a hegyek ormán a fű évről-évre új egyedekben dacol a széllal, faggyal, s míg a hegy az erózió hatására lassan alfölddé mállik, a víz szalad, a kő apad... de a fű marad - csak megváltozik a populációs összetétele. (Wass Albert után szabadon)

Ha következetesen, fenomenológiai alapossággal megvizsgáljuk az élők tartósságának jelenségét, akkor előbb-utóbb eljutunk Darwin és Dawkins összefoglalójáig. Közben eltűnődhetünk azon, hogy az életnek netán nem az egyed vagy közösség megmaradása-e a mozgatórugója, meg hogy mi a célja az evolúciónak, de előbb-utóbb a tudományos érvek súlya alatt eljutunk oda, hogy az élő dolgok fennmaradásának alapja a lehető legrövidebb génszakaszok információtartalmának az önmagára irányulása, illetve ezen gének szükségszerű kölcsönhatása egymással és az élettelen környezettel. Az élő sejtek - géngépek, melyben párezer „önző” gén kénytelen együttműködni a saját fennmaradása, lemásolódása „érdekében” (valójában következtében). A levezetés fontos, intellektuális élvezetet nyújtó része, annak bizonyítása, hogy az így szerveződő sejtekből álló egyed vagy közösség lehet mérhetetlenül önzetlen is (hangyák, méhek), és sokkal bonyolultabb, változatosabb, mint a gének meg az elv, amelyből fölépül. A gének tehát mindössze pár száz betűből álló mondatok, melyek egyszerűségüknél fogva nem is tudnak másra irányulni, mint önmagukra, egymás környezetében viszont működő sejteket építenek föl. Elvileg nem kizárt, hogy egyetlen molekulára összpontosítsuk a nukleinsav templátpolimerizációjához szükséges hét enzimefunkciót, de gyakorlatilag inkább néhány száz gén kell egy élő sejthez, egy autotróf élőlényhez pedig néhány ezer.

Meg kell említeni, hogy a DNS-betű másolódásán kívül

az élővilágon belül megjelent egy újabb információmásolódási, átörökítési eljárás, ez pedig az utánczás, tanulás, tanítás rendszere az embernél. Olyan lényeknél nem is érdemes ezt keresni, ahol a szerzett információk további hasznosítása az egyed életében minimális (egysejtűek, fák, rovarok), el lehet vitatkozni azon, hogy a kutyák, cinkék, majmok mennyire tanulnak egymástól, a közösségeikben keringő utánczások, szokások elfelejtődnek-e idővel. De az vitathatatlan, hogy az utánczásban, majd a tanításban, az egyszer megszerzett tudások kulturális átörökítésében az ember a legfejlettebb, sőt mivel ezáltal a többi élőlényt legyőzte, egyeduralgó is. Ennek a tanuláson alapuló, nem-genetikai átöröklésnek a következtében annyira más az ember viselkedése, mint a többi állaté. Nálunk már az örökölt tudás, beidegzés háttérbe szorul ahhoz a rengeteg információhoz képest, amit az életünk elején tanulunk, és amire az egész életünket alapozzuk. Ez az újfajta mém-evolúció (filozófiai nyelven: eszmefejlődés) ugyanazokat a főbb jellegzetességeket mutatja, mint a genetikai evolúció; igen - persze sokkal gyorsabb, igen - van döntési lehetőségünk, hogy egy adott információt továbbadjunk-e, igen - horizontális információterjedés is megengedett. De az is biztos, hogy társadalmi léptékben nézve mém-gépek vagyunk. Aszerint terjednek köreinkben a szokások, divatok, eszmeáramlatok, vallások, tánclépések, viccek, pletykák, lánclevelek, hogy mekkora a megmaradási képességük a fejünkben és a kapcsolatainkban, nem kifejezetten valamilyen értékük, vagy igazságtartalmuk alapján (!).

Persze mondhatnánk, hogy éppen az a jó egy génben vagy mémben, hogy képes megmaradni. Igaz, hogy a gén és a mém is borzasztóan egyszerű, kicsi és önző, de képes az adott közegben létezni, és még nagyszerű dolgok is felépülhetnek belőlük. Sőt igazából csak azok a nagy dolgok, amelyek ezekből épülnek fel, mert ezek másolódnak, sokasodnak, kidagadnak a fazékból, míg az egyedi daraboknak csak egyszeri hatásuk van a világban. A jövő szempontjából sokkal fontosabbak (+/-) a pletykák, divatok, mint a legtökéletesebb költemény, legigazabb állítás... amit senki, soha le nem másol, el nem mond, ki nem nyomtat többé.

(Itt megjegyzem, hogy harmadikféle evolúcióról egyelőre nem tudunk. A számítógépek is képesek a tárolt információikat magukban vagy egymás között lemásolni, de nem tudunk olyan vírusról, amely programozóktól függetlenül létezne, mutálna, szelektálna. Ha ilyesmi létrejönne, vagy a gépeink esetleg túlnőnének bennünket, akkor ez lehet, hogy megoldaná a problémánkat, de az is lehet, hogy súlyosbítaná azt. Ezzel egy külön tanulmányban kellene foglalkozni.)

Most csak arra szorítkoznék, hogy a biztosan meglévő kettős evolúciónk jövőjét mérlegeljem. A mém-

evolúciónak van még egy eltérése genetikai elődjétől: Fogalmi gondolkodásunk révén megpróbálhatunk - jó vagy rossz - modellt alkotni a jövőről, a dolgok fejlődéséről, és ezek alapján a mémjeinket már a fejünkben szelektálni: ami olyan, azt továbbadni, másokat pedig inkább nem. Sőt még új mémeket is létrehívhatunk és újtukra bocsáthatunk, ha ezek már közelebb állnak ahhoz, amivé úgylis fejlődni fogunk; közelebb állnak ahhoz a jövőhöz, ami lesz, azért mert tud létezni.

Az elég nyilvánvaló, hogy mémek nem is létezhetnének, ha nem lenne ember, élővilág, nem lennének gének, élettelen Föld és Nap, vagyis az a közeg, amelyben a mémek létrejöttek és úszkálnak. Ha a mémek egy kicsit is önzőek, önmagukra irányulnak, akkor mihamarabb meg kell oldaniuk a közegük fenntartását, mert mit ér egy mém, ha közben kihalnak az emberek, akik azt gondolnák. Az emberek pedig biztosan kihalnak, ha szisztematikusan leépítik maguk körül azt a szimbiózist, amibe születtek, vagy felélik a Föld élettelen anyagait (víz, levegő, vas, mészkő), amire folyamatosan szükségük van. Ez a gondolat minden természetvédő törekvésben vagy környezetvédő írásban megjelenik. De miért van, hogy sok mém (gén?) háborúra, természetpusztításra ösztökéli az embert, és bár ezzel mindenféle mém, gén, ember, faj, Föld létét veszélyezteti, mégis pillanatnyilag milyen jól terjed?

Ezzel eljutottunk a bűnbeesés kérdéséhez. Miért érzi magát eredendően bűnösnek az ember, amikor egy jó élővilágból származik és a megmaradásban, alkalmazkodóképességben pedig különösen is jeleskedik? Éppen azért, mert evolúciós „ellenfeleit” (farkas, tigris, himlő, galóca) mind legyőzte, szelekciós vákuumban azt csinál, amit akar, cselekedetei ész nélkül divergálnak, eszközeivel már csak önmaga és Föld ellensége lehet, és mindezeket az újításait mémjei segítségével még gyorsan is csinálja. Olyan gyorsan, hogy maga sem tudja kontrollálni, merre halad. Pedig tudjuk, hogy haladhat a pusztulás felé is; attól, hogy jól megy a kocsi (mint a dínóké), mehet a pusztulásba is (mint a dínóké). Az evolúció éppen ezen az elven működik: a gének, mémek csak a következő generációjuk legyártásában járatosak, minden egyéb fejlődést a szelekció intéz. Minden eredményt, önzetlenséget a téves próbálkozások sorozatának útján lehet elérni, és ez az út kihalt egyedekkel, fajokkal van szegélyezve. Az ember esetében is kihalhatnak mémek, elpusztulhatnak egyedek, embermentes lehet a Föld, vagy magunkkal ránthatunk rengeteg más fajt is, akiknek egyetlen bűnük az volt, hogy nem vették észre, nem is vehették „ész”-re, hogy a körülöttük ugráló főemlősökben milyen időzített bomba rejlik.

Vitathatatlan, hogy az ember számára a legfájdalommentesebb, ha mémek halnak meg a fejében,

mert a következő lépcsőfok már az egyed halála, népek, mém-kultúrák kihalása, emberiség, bioszféra stb. Mind magasabb lépcsőfokok, mind sok-sok egyed szenvedésével és halálával járnak. Egy rossz (csak rövid ideig viruló) mémet megölni a fejünkben pusztán annyit tesz, mint mást gondolni. Olyat gondolni, ami lehet, és ami lesz.

Véleményem szerint ez a mémfejlődés (eszmetörténelem) végső irányulása. Ha lesznek a Földön egymillió, százmillió év múlva emberek -vagy valakik, akiknek vannak mémjeik -, aminek (a Föld eddigi és a Nap jövőbeli állapotát tekintve) nincs semmi akadálya, akkor azok fogják tudni, hogy azért lehetnek, mert fenntartható dolgokat gondolnak és cselekednek, nem pusztítják esztelenül önmagukat és a körülöttük lévőket, fogják tudni, hogy a fennmaradás érdekében együtt kell működniük, tervezniük kell a lélekszámukat, a fogyasztásukat, ismerniük kell minden hulladékuk, termékük életciklusát, állandó jövőben kell gondolkodniuk és ezeket az eszméiket tovább is kell adniuk, hatékonyabban, mint a mai iskolarendszer. És meg kell tanulniuk a felbukkanó mémjeiket jövőbeli várható hatásuk szerint szelektálni, megítélni, továbbadni vagy éppen tudni hallgatni róla. Az emberiség ezen állapotában széles eszköztára lesz a továbbadásnak, a kapcsolatok pacifikálásának, a Föld ismeretének, fenntartásának, és a távoli jövőre vonatkozó döntési képességeknek. Még ekkor is előfordulhat, hogy tévednek valamiben vagy nem tudnak kivédeni egy kozmikus katasztrófát, de ennek valószínűsége idővel egyre csökkenni fog.

Az előbbi bekezdésben sok mindent felvázoltam abból, hogy szerintem milyen cselekedetek övezik a fenntarthatóság mémjét (véges létszám, a termelődesnél kisebb fogyasztás, együttműködés egymással és a Természettel, anyagok körforgása, továbbadás eszköztára, döntési és hallgatási képesség, stb.), és persze némelyikben tévedhetek is. De nem hiszem, hogy tévednék, amikor kimondom: a) a Természet összfenntarthatósága növekedni fog azzal, ha az emberek a mémjeik miatt kihalnak; b) ha viszont nem ezt teszik, hanem élnek békében, és lesznek mémjeik, akkor fenntartható módon fognak élni a fenntartható mémek által.

2000.

*****

Öregdiák és felesége. Testvért szeretnének kisfiuknak. Hat éve várnak rá. A Nagyhéten jártak nálam: Már hat centi! – dicsekedtek...

Nekik biztos nagy élmény volt az idei Húsvét.